LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

INSON HUQUQLARI VA QONUN USTUVORLIGI: NAZARIY-HUQUQIY TAHLIL HAMDA TARIXIY-BADIIY TALQIN

Yusupboyeva Zarnigor Rustamovna

Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi M.S. Vosiqova nomidagi akademik litsey 1.15-guruh o‘quvchisi

Elektron pochta: zarnigoryusufboyeva570@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada demokratik huquqiy davlat barpo etishning bosh mezoni bo‘lgan inson huquqlari va qonun ustuvorligi tushunchalarining o‘zaro uzviy bog‘liqligi tahlil qilingan. Tadqiqotda yashash huquqi va shaxsiy erkinlikning falsafiy-huquqiy mohiyati O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi normalari asosida yoritilgan. Shuningdek, qonunning shunchaki formal qoidalar majmui emas, balki adolat kafolati ekanligi Jorj Oruellning “Molxona” asaridagi allegorik tasvirlar va Nelson Mandelaning aparteid tizimiga qarshi kurashi misolida qiyosiy tahlil etilgan.*

Kalit so‘zlar: *inson huquqlari, qonun ustuvorligi, yashash huquqi, erkinlik, huquqiy davlat, Konstitutsiya, adolat tamoyili, kamsitishga qarshi kurash.*

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И ВЕРХОВЕНСТВО ЗАКОНА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ И ИСТОРИКО-ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ

Юсупбоева Зарнигор Рустамовна

Учащаяся группы 1.15 академического лицея имени М.С. Восиковой при Ташкентском государственном юридическом университете

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Электронная почта: zarnigoryusufboyeva570@gmail.com

Аннотация. В статье анализируется тесная взаимосвязь прав человека и верховенства закона как главного критерия построения демократического правового государства. Философско-правовая сущность права на жизнь и личной свободы раскрывается на основе норм Конституции Республики Узбекистан и Всеобщей декларации прав человека. Кроме того, на примере аллегорических образов романа Джорджа Оруэлла «Скотный двор» и борьбы Нельсона Манделы против системы апартеида в сравнительном аспекте показано, что закон является не просто совокупностью формальных правил, а гарантией справедливости.

Ключевые слова: права человека, верховенство закона, право на жизнь, свобода, правовое государство, Конституция, принцип справедливости, борьба с дискриминацией.

HUMAN RIGHTS AND THE RULE OF LAW: THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS AND HISTORICAL AND LITERARY INTERPRETATION

Yusupboyeva Zarnigor Rustamovna
Student of group 1.15, M.S. Vosiqova Academic Lyceum under Tashkent State University of Law
E-mail: zarnigoryusufboyeva570@gmail.com

Abstract. This article analyzes the close interconnection between human rights and the rule of law as the main criterion for building a democratic state governed by the rule of law. The philosophical and legal essence of the right to life

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

and personal liberty is examined on the basis of the Constitution of the Republic of Uzbekistan and the Universal Declaration of Human Rights. The article also shows, through a comparative analysis of the allegorical images in George Orwell's "Animal Farm" and Nelson Mandela's struggle against the apartheid system, that law is not merely a set of formal rules but a guarantee of justice.

Keywords: human rights, rule of law, right to life, liberty, state governed by the rule of law, Constitution, principle of justice, fight against discrimination.

KIRISH. Zamonaviy huquqshunoslik fanida inson huquqlari va qonun ustuvorligi demokratik jamiyatning bir-biridan ajralmas ikki tayanchi sifatida qaraladi. Inson huquqlari deganda, avvalo, shaxsning tug‘ilganidan boshlab ega bo‘ladigan tabiiy va ajralmas huquqlari — yashash huquqi, erkinlik, shaxsiy daxlsizlik hamda qadr-qimmat tushuniladi. Biroq ushbu huquqlarning deklarativ xarakterda qolib ketmasligi va amalda to‘laqonli ro‘yobga chiqishi bevosita qonun ustuvorligi tamoyiliga bog‘liqdir.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — insonning fundamental huquqlari hamda qonun ustuvorligi o‘rtasidagi funksional aloqadorlikni konstitutsiyaviy-huquqiy normalar, xalqaro hujjatlar, badiiy adabiyot va tarixiy faktlar kesimida ilmiy tahlil qilishdan iborat.

ASOSIY QISM (MUHOKAMA VA NATIJA).

1. Erkinlik va yashash huquqining falsafiy-huquqiy mohiyati

Erkinlik tushunchasi ko‘p qirrali kategoriya bo‘lib, u ham falsafiy, ham huquqiy mazmunga ega. Falsafiy nuqtai nazardan erkinlik shaxsning ichki ruhiy mustaqilligi, qo‘rquv va tashqi tazyiqlardan xoli holda o‘z tafakkurini erkin

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

boshqara olish qobiliyatini anglatadi. Huquqiy jihatdan esa erkinlik demokratik davlatning fundamental tamoyili sifatida insonning o‘z xohish-irodasiga muvofiq harakat qilishi, tanlov erkinligiga ega bo‘lishi hamda o‘z fikr-mulohazalarini qonun doirasida moneliksiz ifoda etish imkoniyatini bildiradi.

Erkinlik tushunchasi yashash huquqi bilan bevosita uyg‘unlikda namoyon bo‘ladi: shaxsning hayoti ishonchli himoya qilinmagan muhitda uning erkinligi haqida so‘z yuritib bo‘lmaydi, o‘z navbatida, erkinlikdan mahrum etilgan hayot inson qadr-qimmatiga mos kelmaydi.

Milliy qonunchiligimizda ushbu masalaga oliy yuridik kuchga ega bo‘lgan norma darajasida yondashilgan. Xususan, yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 25-moddasida shunday belgilanadi: “Yashash huquqi har bir insonning ajralmas huquqidir va u qonun bilan muhofaza qilinadi. Inson hayotiga suiqasd qilish eng og‘ir jinoyatdir. O‘zbekiston Respublikasida o‘lim jazosi taqiqlanadi”. Ushbu konstitutsiyaviy norma davlatning o‘z fuqarolari hayoti va xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha olgan qat’iy yuridik majburiyatini hamda ushbu huquqqa tajovuz qilganlik uchun muqarrar javobgarlik mavjudligini tasdiqlaydi.

2. Inson huquqlari — huquqiy davlatning poydevori va xalqaro mezonlar

Huquqiy davlatning asosiy belgisi — barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi, inson sha’ni va qadr-qimmatining oliy qadriyat sifatida e’tirof etilishidir. Qonun shunchaki taqiq va ruxsatlar majmui emas, balki ijtimoiy adolatni qaror toptiruvchi hamda shaxs huquqlarini davlat hokimiyati organlari o‘zboshimchaligidan himoya qiluvchi mexanizmdir. Agar qonun inson manfaatlariga xizmat qilmasa, u o‘zining ijtimoiy va huquqiy qiymatini yo‘qotadi.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Xalqaro huquq tizimida bu tamoyil 1948-yil 10-dekabrda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi”da o‘z aksini topgan. Deklaratsiyaning 1-moddasida barcha odamlar erkin, qadr-qimmat va huquqlarda teng bo‘lib tug‘ilishi mustahkamlangan. Mazkur hujjat jahon hamjamiyati uchun inson huquqlarini hurmat qilish va himoya etishning universal standarti vazifasini bajaradi.

3. Qonun va adolat nisbatining badiiy hamda tarixiy talqini

Qonunlarning mavjudligi har doim ham jamiyatda adolat hukm surishini kafolatlamaydi; buning uchun qonunlarning xolis qo‘llanilishi va hokimiyatning jamoatchilik nazoratida bo‘lishi talab etiladi. Ushbu nazariy xulosani badiiy va tarixiy manbalar misolida yanada yaqqolroq ko‘rish mumkin:

1. Badiiy-allegorik tahlil (Jorj Oruellning “Molxona” asari misolida): Asarda dastlab umumiy tenglik va adolat g‘oyalari asosida tuzilgan jamiyatda boshqaruv hokimiyati tor doiradagi guruh (cho‘chqalar va Napoleon) qo‘lida to‘planishi oqibatida qonunlar asta-sekin hukmron tabaqa manfaatlariga moslashtirib boriladi. Natijada dastlabki tenglik tamoyili barham topadi. Bu badiiy tasvir shuni ko‘rsatadiki, hokimiyat tiyib turilmasa va qonun hamma uchun barobar ishlamasa, hatto eng ezgu shiorlar ostida qabul qilingan qoidalar ham zulm va adolatsizlik quroliga aylanishi mumkin.

2. Tarixiy-huquqiy tajriba (Nelson Mandela faoliyati misolida): Janubiy Afrikadagi aparteid rejimi davrida qonunchilik irqiy kamsitishni legallashtirgan va tub aholining fundamental huquqlarini poymol qilgan. Inson huquqlari va tenglik uchun kurashgan Nelson Mandela 1962-yil 5-avgustda hibsga olinib, Rivonia sud jarayonidan so‘ng 1964-yilda umrbod qamoq jazosiga hukm qilingan. U 27 yildan ortiq muddatni tutqunlikda o‘tkazib, 1990-yil 11-fevralda ozodlikka chiqqan va

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

keyinchalik Janubiy Afrikaning demokratik yo‘l bilan saylangan ilk qora tanli prezidenti sifatida mamlakatda huquqiy tenglikni tiklagan. Mandelaning hayot yo‘li qonun adolat tamoyillariga asoslanmagan taqdirda jamiyat taraqqiyoti izdan chiqishini, qonun oldida tenglik esa barqarorlikning bosh omili ekanligini isbotlaydi.

XULOSA. Olib borilgan tahlillar natijasida quyidagi ilmiy-amaliy xulosalarga kelindi:

Birinchidan, inson huquqlari va qonun ustuvorligi o‘zaro bir-birini taqozo etuvchi kategoriyalar bo‘lib, qonun ustuvorligi ta’minlanmagan jamiyatda konstitutsiyaviy huquq va erkinliklar amaliy kuchga ega bo‘lmaydi.

Ikkinchidan, qonun chiqarish jarayoni bilan bir qatorda uning adolatli ijrosi hamda hokimiyat tarmoqlari ustidan samarali nazorat mexanizmlari huquqiy davlatning barqarorligini belgilaydi.

Uchinchidan, bo‘lajak huquqshunos kadrlar nafaqat normativ-huquqiy hujjatlar mazmunini mukammal bilishi, balki huquqning oliy maqsadi — inson sha’ni, qadr-qimmati va adolatni himoya qilish ekanligini chuqur anglagan holda faoliyat yuritishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948-yil 10-dekabrda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan).

2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023.

3. Oruell J. Molxona (Animal Farm). — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.